

INSTITUT ZA NOVIJU ISTORIJU SRBIJE

**SPOLJNA POLITIKA
JUGOSLAVIJE
1950–1961.**
Zbornik radova

Beograd, 2008.

INSTITUT ZA NOVIJU ISTORIJU SRBIJE
BIBLIOTEKA „ZBORNICI RADOVA”
Knjiga br. 3

Za izdavača
Dr Momčilo Mitrović

Redakcija
Mr Slobodan Selinić (odgovorni urednik)
Dr Radmila Radić
Dr Dragan Bogetić
Mr Vladimir Cvetković
Mr Dragomir Bondžić
Mr Aleksandar Životić (sekretar)

Rezenzenti
Prof. dr Milan Ristović
Dr Dragan Bogetić

Štampanje ovog zbornika pomoglo je Ministarstvo nauke Republike Srbije

INSTITUT ZA NOVIJU ISTORIJU SRBIJE

**SPOLJNA POLITIKA
JUGOSLAVIJE
1950–1961.**

Zbornik radova

Beograd, 2008.

SADRŽAJ

Spisak skraćenica	9
Podaci o autorima	13
Uvodna reč	21

PREDGOVOR

Ljubodrag Dimić ISTORIOGRAFSKI PUTOKAZI Istoriografsko nasleđe o spoljnoj politici Jugoslavije u hladnom ratu.....	25
--	----

NORMALIZACIJA ODNOSA SA ISTOKOM

Dragan Bogetić DRUGI JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKI SUKOB Sudar Titove i Hruščovljeve percepcije politike miroljubive koegzistencije	49
Анатолий Семенович Аникеев НАЧАЛНИЙ ПЕРИОД НОРМАЛИЗАЦИИ СОВЕТСКО-ЮГОСЛАВСКИХ ОТНОШЕНИЙ (1953–1954 гг.)	66
Jan Pelikan THE YUGOSLAV STATE VISIT TO THE SOVIET UNION, JUNE 1956.	93
Евгения Калинова БЪЛГАРИЯ И СЪВЕТСКО-ЮГОСЛАВСКОТО „СБЛИЖАВАНЕ” 1953–1958 г.	118

Александр С. Стыкалин
СОВЕТСКО-ЮГОСЛАВСКИЕ ОТНОШЕНИЯ И
ВНУТРЕНОПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В ВЕНГРИИ
В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА 1956 г. 139

Katarina Kovačević
OBNAVLJANJE JUGOSLOVENSKO-MAĐARSKIH ODNOSA
1953–1954. GODINE 168

Vladimir Lj. Cvetković
JUGOSLAVIJA I ODJEK BEOGRADSKE DEKLARACIJE U
SUSEDNIM „INFORMBIROOVSKIM” ZEMLJAMA 188

Ondrzej Vojtjehovski
INFORMBIROOVSKA EMIGRACIJA U
JUGOSLOVENSKO-ČEHOSLOVAČKIM ODNOSIMA
Nacionalni i politički identitet jugoslovenskih informbiroovaca
u Čehoslovačkoj 207

Slobodan Selinić
JEDAN IBEOVSKI DIPLOMATA U BEOGRADU
Čehoslovački ambasador Pithart i normalizacija odnosa
Jugoslavije i Čehoslovačke 1954–1956. godine 231

OTVARANJE KA ZAPADU

Bojan Dimitrijević
JUGOSLAVIJA I NATO 1951–1958. SKICA INTENZIVNIH
VOJNIH ODNOSA 255

Ivan Laković
JUGOSLAVIJA I PROJEKTI KOLEKTIVNE BEZBJEDNOSTI
1950–1960. 275

Tatjana Lečić
JUGOSLAVIJA I SAD U SVETLU HLADNORATOVSKIH KRIZA
1956. GODINE 292

Nemanja Milošević
JUGOSLAVIJA U AMERIČKOJ VOJNOPOLITIČKOJ
STRATEGIJI ODBRANE ZAPADA OD SSSR-a 1950–1954. 307

Radmila Radić JUGOSLAVIJA I VATIKAN Od prekida diplomatskih odnosa do Drugog vatikanskog koncila (1953–1962)	322
Katarina Spehnjak VELIKA BRITANIJA I „SLUČAJ ĐILAS” 1954.	350
Ante Batović BRITANSKO-JUGOSLAVENSKI ODNOSI OD BAGDADSKOG PAKTA DO SEUSKE KRIZE	363
Rinna Elina Kullaa FINNISH-YUGOSLAV RELATIONS 1948–1961 Finland, Yugoslavia and the Soviet Border in Europe	381
Nevenka Troha JUGOSLOVANSKO-ITALIJANSKA MEJA IN VPRAŠANJE SLOVENSKEGA IZHODA NA MORJE	397
Zoran Janjetović NEMAČKA ODŠTETA ŽRTVAMA PSEUDOMEDICINSKIH EKSPERIMENATA U JUGOSLAVIJI	408
Sanja Petrović Todosijević U SENCI GVOZDENE ZAVESE. JUGOSLOVENSKO ISKUSTVO SA UNICEF-om	416
Ivan Hofman ULOGA MUZIČKOG FOLKLORA U SPOLJNOJ POLITICI SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE 1950–1952.	437

OTKRIVANJE NOVOG

Vladimir Petrović „POŠTENI POSREDNIK”. JUGOSLAVIJA IZMEĐU STARIH I NOVIH SPOLJNOPOLITIČKIH PARTNERSTAVA SREDINOM PEDESETIH GODINA	459
Shaul Shay ISRAEL AND YUGOSLAVIA BETWEEN EAST AND WEST	473

Aleksandar Životić JUGOSLAVIJA I BLISKI ISTOK (1945–1956)	483
Srdan Miletić JUGOSLAVIJA I ZEMLJE MAGREBA 1956–1958.	497
Dmitar Tasić OTKRIVANJE AFRIKE Jugoslovensko-etioopski odnosi i počeci jugoslovenske afričke politike 1954–1955.	513
Jovan Čavoški JUGOSLAVIJA I AZIJA (1947–1953)	526
George Skaltsogiannis THE FOREIGN POLICY OF YUGOSLAVIA 1953–1958 AS PUBLISHED IN THE GREEK DAILY PRESS. THE YEAR 1958 IN THE <i>ELEFThERIA</i> , <i>TACHYDROMOS</i> AND <i>ESTIA</i> NEWSPAPERS	544
Dragomir Bondžić STIPENDISTI IZ INDIJE I BURME U JUGOSLAVIJI 1951–1955.	558

JUGOSLAVIJA I BALKANSKI PAKT

Milan Terzić TITO I BALKANSKI PAKT Premoščavanje na putu ka neutralnosti	573
Jordan Baev BULGARIA AND THE BALKAN PACT (1953–1954)	587
Miljan Milkić JUGOSLOVENSKO-ITALIJANSKI ODNOSI I STVARANJE BALKANSKOG PAKTA 1953. GODINE	602
Ratomir Milikić NEKOLIKO PITANJA JUGOSLOVENSKO-TURSKE SARADNJE	617

JUGOSLAVIJA I AZIJA (1947–1953)

Jovan Čavoški

APSTRAKT: Cilj ovog rada je da prikaže početke i postepenu evoluciju jugoslovenske spoljne politike prema najznačajnijim zemljama istočne, južne i jugoistočne Azije (Kina, Indija i Burma) u ranoj fazi hladnog rata, nastojeći time da objasni sve pojedinosti koje su konačno dovele do uspješne realizacije posete Josipa Broza Tita Indiji i Burmi 1954–1955. godine. U ovom radu, po prvi put, koriste se i izvesni materijali iz Arhiva Ministarstva inostranih poslova NR Kine.

Ključne reči: Jugoslavija, Azija, Kina, Indija, Burma

Pre Drugog svetskog rata, odnosi Jugoslavije sa zemljama azijskog prostora praktično nisu postojali. Svet u kome je delovala diplomatija Kraljevine Jugoslavije bio je svet evropocentrizma, a velika većina azijskih država bila je samo kolonija evropskih metropola. Sem vrlo oskudnih diplomatskih odnosa sa Japanom i počasnog konzulata u Šangaju, Jugoslavija nije imala bilo kakvih osnova da razvija odnose sa narodima tog podneblja. Zemlje kao što su Indija, Burma, Indonezija, pa i Kina, kakve ih poznajemo posle 1945. godine, tek su se pripremale za svoje nacionalno oslobođenje. Jugoslavija, ograničena sopstvenim ekonomskim i političkim mogućnostima, ostala je spoljnopolitički zakovana za prostor na kome je ponikla.

Stvaranjem nove Jugoslavije i paralelnim procesom dekolonizacije u Aziji, koji je počeo krajem 40-ih godina, stvoreni su politički preduslovi za prve kontakte i upoznavanje prostora o kome pišemo. Iako je zemlja bila čvrsto spoljnopolitički vezana za Sovjetski Savez, jugoslovenski autoritet među socijalističkim zemljama, kao i njena, kako su to mnogi videli, autentična revolucija predstavljali su snažan podsticaj ne samo da domaća diplomatija prekorači evropske okvire već i da azijski narodi pokažu povećan interes za jugoslovenske prilike.¹

¹ Decembra 1947. god., Mao Cedung je na sednici CK KPK, komentarišući osnivanje Kominforma i dajući ocenu jugoslovenske uloge u tom procesu, pohvalio politiku KPJ tvrdeći da su

Jugoslovensku politiku prema azijskim zemljama možemo podeliti u tri faze. U prvoj ili tzv. revolucionarnoj fazi, koju grubo možemo smestiti u period 1947–1949, Jugoslavija je kao integralni deo sovjetskog bloka i takvih ideoloških pogleda, nastupala sa tvrdih ideoloških pozicija, posmatrajući novonastale azijske zemlje, a pre svega njihove komunističke partije kao pouzdane nosioce anti-imperijalističke borbe. Režimi koji nisu imali ideološke karakteristike komunizma, žigosani kao „buržoaski”, nisu držani za iskrene i ozbiljne protivnike imperijalizma. Drugu fazu možemo nazvati fazom opservacije i okvirno je smestiti u period 1950–1952. godine. U ovoj fazi jugoslovenska država, trpeći strahovit pritisak od sovjetskog bloka, prinuđena je na izvesno prestrojavanje svoje spoljne politike i usklađivanje odnosa sa zapadnim silama, a sve u cilju dobijanja ekonomske i vojne pomoći u odupiranju sovjetskoj agresiji. Azijski partneri Jugoslavije, i sami sputani svojim ograničenim političkim i ekonomskim mogućnostima, saradivali su sa udaljenom balkanskom zemljom, uglavnom kroz institucije UN-a, u kojima se vodila principijelna borba za mir i ravnopravnost naroda. Jugoslavija je u tom periodu otvorila svoja diplomatska predstavništva i izbliza analizirala azijske probleme, ali još uvek nije mogla aktivno da učestvuje u njihovom regulisanju. Treća, aktivna faza, koja se vremenski podudara sa periodom 1953–1954, može se okarakterisati kao najznačajniji prodor jugoslovenske politike i ekonomije na azijski prostor. Iako to nije bilo na nivou na kakav smo bili navikli u nastupajućim decenijama, ipak, u to vreme udareni su stabilni temelji jugoslovenske azijske politike. Dižući na viši nivo svoje odnose sa Indijom, ali pre svega dinamično razvijajući veze sa Burmom, naročito vojne, Jugoslavija se aktivno uključila u hladni rat u Aziji. Kulminaciona tačka tog procesa bila je Titova poseta Indiji i Burmi krajem 1954. i početkom 1955. godine, kada je najviše jugoslovensko rukovodstvo direktno osetilo tamošnju atmosferu i neposredno je iskoristilo u definisanju svoje nove spoljnopolitičke orijentacije.

U prvoj fazi, kako smo već naveli, Jugoslavija je dosledno sledila principe i aktivnost sovjetske spoljne politike.² Tako su i prvi kontakti sa azijskim zemljama i narodima bili blisko koordinisani sa Moskvom. Prvo autentično iskustvo sa ovim delom sveta, Jugoslavija je imala kroz tajno uspostavljanje diplomatskih odnosa sa Čang Kaj Šekovom Republikom Kinom, u kojoj je, u dogledno vreme, trebalo otvoriti i ambasadu. Iako je ovaj događaj, do skora, bio sasvim

Jugosloveni ostali dosledni oružanoj borbi i pobedili. On je predložio da se detaljno prouči iskustvo KPJ u njenoj praksi ujedinjenog fronta. Ovakvim stavom Mao i KP Kine pokazali su da je jugoslovenski model bio neka vrsta uzora u njihovoj revolucionarnoj i narodnooslobodilačkoj borbi. Niu Jun, „The Origins of the Sino-Soviet Alliance”, *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance 1945–1963*, Odd Arne Westad (ed.), (Washington D. C., Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 1998), str. 62. Više o govoru na ovoj sednici CK KPK u Mao Zedong, *Wenji IV* [Sabrana dela IV], (Beijing: Renmin chubanshe, 1999), str. 328–336.

² Više o osnovnim karakteristikama jugoslovenske spoljne politike u ovom ranom periodu u: Branko Petranović, *Jugoslavija, velike sile i balkanske zemlje*, Beograd, 1994.

nepoznat, on nam upravo pokazuje koliko su Beograd i Moskva blisko saradivali oko azijskih pitanja. Paralelno sa ovim dešavanjima, u Beograd stiže sindikalna delegacija sastavljena od jednog predstavnika KP Kine i jednog KP Indije. Kineski komunista, unapred obavješten o perspektivi otvaranja ambasade u Kini, došao je da ostvari blisku saradnju sa KPJ. Pored toga, figurirala je ideja da Beograd postane propagandni centar KPK za čitavu Evropu. Indijski komunista, s druge strane, došao je da se bliže upozna sa jugoslovenskim iskustvom u izgradnji države i partije. Iako nam osnovni razlozi ovakvog jugoslovenskog poteza nisu do kraja poznati, kao ni stepen sovjetske umešanosti, koji je nesumnjivo bio veliki i presudan, ova epizoda nam pokazuje da je jugoslovenski uticaj išao i van evropskih granica i bio mnogo veći nego drugih sovjetskih satelita.³

Iskustvo domaćeg revolucionarnog preobražaja i državne izgradnje, iako još uvek nije bio jasno formulisan autentičan jugoslovenski put u socijalizam, predstavljalo je uzor i inspiraciju mnogim novooslobođenim kolonijalnim narodima. Pored pomenutog indijskog komunista, dva istaknuta burmanska politička delatnika, od kojih je jedan bio U Čo Njen (U Kyaw Nyein), ministar unutrašnjih i sudskih poslova u prelaznoj vladi i vođa Socijalističke partije, bila su u julu 1947. u Jugoslaviji radi upoznavanja domaćih prilika i proučavanja socijalističkog sistema.⁴ Posle ove posete, jedan od predstavnika burmanske vladajuće partije, Antifašističke lige narodnog oslobođenja, U Maung On je boravio decembra 1947. u Beogradu, na proputovanju po zemljama Istočne Evrope. On je, takođe, obavljao i dužnost privatnog sekretara budućeg premijera Burme, što ukazuje da je i to bila poseta u zvaničnom svojstvu. Cilj njegovog dolaska bio je bliže upoznavanje jugoslovenskog „petogodišnjeg plana, nacionalizacije industrije i uspostavljanje diplomatskih odnosa... interesuje se i za trgovinske veze”. Burmanski gost je iskazao i veliko poštovanje za jugoslovensko uređenje koje je uticalo na oblikovanje osnovnog zakonskog akta njegove zemlje: „Antifašistička

³ Više o ovom događaju pogledati u: Jovan Čavoški, *Zaboravljena epizoda: „Jugoslovensko-kineski odnosi 1947. godine”*, *Tokovi istorije* 4, Beograd, 2006. Povod za odluku jugoslovenske vlade da se obrati vladi SSSR-a sa molbom da zastupa interese jugoslovenskih državljanja u Kini bili su zahtevi nekih Jugoslovena iz lučkog grada Tjendina da ih država uzme u zaštitu. Nažalost, u jugoslovenskoj dokumentaciji mi ne znamo identitet tih ljudi, ali se zato u fondovima kineskog MIP-a navode kratke biografije par njih. Većina ovih ljudi su više od dvadeset godina boravili u Kini, a jedan od njih, kako je navedeno, tokom rata protiv Japana boravio je u Jenanu, komunističkoj prestonici Kine, gde je pomagao KPK i želeo je da se sretne sa Mao Cedungom. Građa ne navodi da li se on i sreo sa Maom, ali je u Jenanu proveo skoro dve godine, a onda je vraćen u Peking, a potom i u Tjendin. Mi se samo možemo pitati da li je i ličnost sa ovakvom biografijom trebalo da odigra neku ulogu u uspostavljanju jugoslovenskih kontakata sa KPK ili sa zvaničnim vlastima? Nedostatak relevantne građe ne može nam pružiti potrebne odgovore. Zhongguo waijiaobu danganguan [Arhiv Ministarstva inostranih poslova NR Kine] (dalje ZWD), dang hao [arhivski broj]: 118-00377-01(1), Tianjin baogao Nasilafu qiaomin qingkuang de dianbao [Telegrafski izveštaj iz Tjendina o situaciji sa jugoslovenskim državljanima], 19. maj 1950.

⁴ Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije (dalje DASMIP), Politička arhiva (dalje PA), 1947, f-47, 418079, Burmanska delegacija dobre volje posetila Jugoslaviju.

liga se mnogo interesuje za Jugoslaviju i naš Ustav služio je dobrim delom kao primer novom burmanskom Ustavu. Ustvari on [U Maung On] je prvi poslao tekst našeg Ustava u Burmu”.⁵ Ipak, i pored ovih vrlo značajnih kontakata, jugoslovenska politika je i dalje funkcionisala u matrici sovjetskih pogleda na južnu Aziju, u kojoj su ličnosti kao burmanski premijer U Nu i indijski premijer Džavaharlal Nehru bile samo eksponenti reakcionarnih grupa i imperijalističke marionete.⁶

Ali, bez obzira na ovakve poglede, jugoslovenska spoljna politika je pažljivo pratila dešavanja u Indiji i njenu borbu za nezavisnost. Samo par meseci posle sticanja nezavisnosti, odnosno 10. januara 1948. godine, Stanoje Simić, ministar spoljnih poslova, poslao je u Ambasadu u Moskvi telegrame priznanja Indije i Pakistana, koji su sadržali i želju da se što pre uspostave diplomatski odnosi. Zvanični kontakti sa indijskom stranom obavljani su preko predstavnika dveju vlada u Londonu i razgovaralo se, pre svega, o regulisanju međusobnih trgovinskih odnosa, čak i pre uspostave zvaničnih diplomatskih odnosa.⁷ Međutim, jugoslovenski ideološki pristup indijskim prilikama mogao je lako pomračiti nastojanja da se regulišu odnosi sa zvaničnim vlastima.

Vladimir Dedijer, koji je, inače, trebalo da otputuje u Kinu (ali bez mnogo uspeha), i Radovan Zogović, na poziv generalnog sekretara KP Indije Džošija, prisustvovali su Drugom kongresu KPI u Kalkuti krajem februara 1948. godine.⁸ Postoji zvanično Dedijerovo svedočanstvo o ovoj poseti i vrlo uspešnom učešću delegacije KPJ na ovom skupu, međutim, dokumenta nam ukazuju na mnogo kontroverzniju ulogu koju su ova dva delegata imala, a koja se nije odnosila samo na pasivnu podršku Džošijevim suparnicima u partijskom vrhu.⁹ Tokom

⁵ DASMIP, PA, 1947, f-124, 423874, Telegram ambasade u Londonu o dolasku U Mang Ohn, 22. novembar 1947; 425154, Zabeleška o razgovoru druga Price sa pretstavnikom burmanske vlade Maung Ohen, dana 5. decembra 1947. godine.

⁶ Ovakav pristup bio je najočigledniji u listu *Borba* u kome se tokom 1948. i 1949. god., u više navrata, pisalo o uticaju američkih i britanskih interesa na indijsku vladu, kritikovana je akcija burmanske vlade protiv komunista, pozdravljen je ustanak KP Indonezije protiv Sukarnovog režima itd. Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1970), str. 26–27.

⁷ Arhiv Josipa Broza Tita (dalje AJBT), Kancelarija maršala Jugoslavije (dalje KMJ), I-3-b/288, 483. Saopštenje je 15. januara predato Ambasadi Indije u Moskvi, a ambasador Viđaja Lakšmi Pandit, Nehruova sestra, odgovorila je već 26. januara, izražavajući zahvalnost jugoslovenskoj vladi na priznanju, ali i žaljenje, jer nema adekvatnog osoblja za razmenu diplomatskih predstavnika. Ako je Jugoslavija, pak, želela da pošalje predstavnika u Indiju, on bi bio rado prihvaćen. DASMIP, PA, 1948, f-159, 43136, 28. januar 1948; DASMIP, PA, 1948, f-159, 45561, Telegram ambasade u Londonu o razgovoru sa visokim komesarom za Indiju o predlozima u vezi sa zaključenjem trgovinskog sporazuma, 27. februar 1948.

⁸ Arhiv Srbije i Crne Gore (dalje ASCG), CK SKJ, 507/IX, 42/I-7, Pismo generalnog sekretara KPI Džošija kojim se poziva jugoslovenski predstavnik na II Kongres KPI 22.–28. februara 1948.

⁹ Vladimir Dedijer, *Izgubljena bitka Josifa Visarionoviča Staljina*, Rijeka, 1982, str. 20–21, 30–46. Postoji sasvim suprotno svedočenje Džošija o učešću Dedijera i Zogovića na Kongresu, koje je on izneo marta 1956. god. u razgovoru sa Minderovićem i Ninkovićem: „Kaže da su se

marta 1948. godine, KPI je započela žestoku kampanju suprotstavljanja vladi putem nasilnih protesta i štrajkova. Ovo je razbesnelo Nehrua, pojačalo njegovo nepoverenje prema Moskvi, a time i prema Jugoslaviji.¹⁰ U ovoj činjenici, možda, treba i tražiti razlog zašto je Jugoslavija već u maju uspostavila diplomatske odnose sa Pakistanom, a sa Indijom tek u decembru.

Međutim, dalji podsticaj indijsko-jugoslovenskim pregovorima dao je susret Nehrua i Aleša Beblera¹¹ u Parizu, 1. novembra 1948. godine. Dve strane su se složile da bi što pre trebalo uspostaviti diplomatske odnose i razmeniti predstavnike u rangju ambasadora. Bebler je dobio odobrenje da jugoslovenska trgovačka delegacija iz Pakistana dođe u Indiju na pregovore o uređenju trgovinskih odnosa. Uopšteno se razgovaralo o aktuelnoj društvenoj situaciji u obe zemlje, međunarodnim dešavanjima u Evropi i Aziji, politici zapadnih sila itd.

oni [KP Indije] odmah posle rata najviše inspirisali borbom KPJ za oslobođenje zemlje i da je naša partija u Indiji uživala najveći ugled i u tom pogledu dolazila odmah posle sovjetske. Ovo je bio period u kome su oni od nas očekivali rukovodstvo za akciju. Međutim, na njih su jako loš utisak ostavili Zogović i Dedijer, delegati KPJ na kongresu 1948. Lično im se nisu sviđeli pošto su odbili da stanuju u privatnim kućama nekih partijskih radnika koje su specijalno za njih pripremljene i otišli su u hotel, a politički im nisu mnogo pomogli pošto su stalno navijali vodu na otpočinjanje partizanskog rata protiv Nehrua. On kaže... da su jugoslovenski delegati sav svoj ugled i prestiž... bacili na otpočinjanje partizanskog rata. U tom pogledu je njemu kao generalnom sekretaru nudeno (ovde nismo sigurni da li je bilo dato) finansijska sredstva za nabavku 10 000 pušaka. On kaže da bi se jako malo moglo učiniti da se išlo na ovu liniju i da bi jedino izginuli ljudi..." (podvukao J. Č.) Ovakva izjava krajnje protivreči Dedijerovom svedočanstvu i pokreće neka pitanja o ranom jugoslovenskom delovanju u zemljama kao što je bila Indija. ASCG, CK SKJ, 507/IX, 42/I-24, Zabeleška o razgovoru sa bivšim gensekom KPI Džošijem 25. marta 1956. Prisustvovali Minderević i Ninković. Tokom pregovora o uspostavljanju diplomatskih odnosa između Indije i Jugoslavije u Londonu, novembra 1948. god., visoki komesar za Indiju Krišna Menon je pokrenuo pitanje dvojice jugoslovenskih delegata na kongresu KPI: „Ovi delegati su žestoko napadali Nehruovu vladu i njih čine odgovornim za promenu polit. linije KP Indije koja je sada preuzela direktivu revolucije 'behind the lines' što po mišljenju Vis. Komesara znači podzemni rad, stvaranje nemira i kaosa... naši su delegati prouzrokovali odstranjenje biv. gen. Sekretara Joshi-ja koji je bio na liniji narodnog fronta i postavljen je novih ljudi koji zauzimaju trockistički stav. Onda se je verovalo da naši delegati ne govore po svom nahođenju nego prenašaju direktive." (podvukao J. Č.) DASMIP, PA, 1948, f-159, 430981, Zabeleška o razgovoru sa Indijskim Visokim Komesarem u Londonu, od 13. novembra 1948 godine, Otravnika poslova, savetnika, Ambasade u Londonu, dr F. Kosa. Takođe, tokom ovih pregovora, jugoslovenski MIP, dosta nervozno, tražio je da Kos telegrafski izvesti o primedbama komesara na prisustvo i rad jugoslovenske delegacije na kongresu KP Indije. Ovo može ukazati da je ponašanje Dedijera i Zogovića moglo biti vrlo kompromitujuće. DASMIP, PA, 1948, f-159, 430968, 17. decembar 1948.

¹⁰ Nehru je, juna 1948, u poverenju rekao Krišni Menonu: „Mi želimo prijateljstvo i saradnju sa Rusijom na mnogim poljima, ali mi smo osetljivi ljudi i snažno reagujemo kada nas psuju i gaze." Robert J. McMahon, *The Cold War on the Periphery: The United States, India and Pakistan* (New York: Columbia University Press, 1994), str. 46.

¹¹ Aleš Bebler (1907–1981), doktorirao prava u Parizu, od 1931. do 1939. bio u emigraciji, u Francuskoj, Sovjetskom Savezu i Španiji. Učesnik NOB-a. Posle rata obavljao dužnosti zamenika ministra spoljnih poslova, šefa misije pri UN-a, ambasadora u Parizu, učesnika na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1946. god. itd. Ranko Petković, *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943–1991*, Beograd, 1995, str. 142.

Usaglašeno je i da Krišna Menon dođe u Beograd na razgovore, iako ova poseta nije bila realizovana.¹²

Posle jednomesečnog usaglašavanja teksta kominikea i raščišćavanja izvesnih poteškoća, vlade Indije i Jugoslavije su 5. decembra 1948. zvanično uspostavile diplomatske odnose.¹³ Ubrzo posle toga, dve zemlje su potpisale trgovinski ugovor 29. decembra 1948. godine.¹⁴ Jugoslovensko insistiranje na što hitnijem zaključenju trgovačkog sporazuma sa Indijom i Pakistanom, dajući tome prioritet u odnosu na druge aranžmane, može se posmatrati u kontekstu pogoršanja odnosa sa sovjetskim blokom i postojanja blokade zapadnih zemalja, te se tako nastojalo pronaći novo sirovinско tržište za mladu jugoslovensku privredu.¹⁵ Ideološki pristup azijskim odnosima, pritisnut zahtevima surove stvarnosti, počeo se modifikovati.

Ipak, najslabiji kompleks pitanja za Jugoslaviju na azijskom prostoru predstavljali su odnosi sa Narodnom Republikom Kinom. Još od navedenog tajnog priznanja Republike Kine i prvih kontakata sa kineskim komunistima, Jugoslavija je shvatala, čak i sa tvrdih ideoloških pozicija, da će Kina igrati jednu od najpresudnijih uloga u azijskoj politici. Uzajamno poštovanje revolucionarnog iskustva bilo je dobar preduslov za učvršćivanje odnosa, ali vremenski trenutak u kome je trebalo ozvaničiti veze nije išao na ruku nijednoj od zemalja. Staljinova politika prema Jugoslaviji posle 1948, a kasnijih godina bauk staljinizma u politici komunističkog sveta, gurnuo je odnose dveju država i partija u ponor koji je vremenom bivao sve dublji.

¹² AJBT, KMJ, I-3-b/288, Zabeleška o razgovoru Beblera sa Pandit Nehruom 1 novembra 1948 god. u Parizu. Tokom razgovora Bebler je upitao „kako će se pobjeda Mao Ce Tunga odraziti na Indiju i neće li takva pobjeda ojačati Indiju prema Zapadnim Velikim silama”. Nehru je, demantujući da zapadne sile vrše pritisak na Indiju, rekao „da ne misli da će doći do pobjede ali da bi u svakom slučaju ta pobjeda imala psihološkog dejstva, ali ne bi imala praktične posledice”. U propratnom komentaru, Bebler je primetio da je gđa Pandit, kada se poveo razgovor o Mao Cedungu, „dva puta dala znak očima Nehruu, koji je mogao da znači neka pazi šta će da kaže”. Bebler je zaključio da su se Indusi plašili prisluškivanja.

¹³ DASMIP, PA, 1948, f-159, 430981, Kominike o uspostavljanju diplomatskih odnosa sa Indijom, 8. decembar 1948. Ipak, do brze razmene diplomatskih predstavnika nije došlo, pa je Jugoslovenska ambasada otvorena tek početkom 1950, zajedno sa Generalnim konzulatom u Bombaju. Te godine indijski ambasador u Rimu bio je imenovan i za ambasadora u Beogradu. Indijski predstavnici pravdali su se da do razmene nije došlo „iz čisto praktičnih razloga, a ne zbog nekog političkog momenta... i da njima do sada nije bilo moguće da šalju predstavnika pošto još nisu našli osobu za taj položaj”. DASMIP, PA, 1949, f-90, 422760, Zabeleška o razgovoru ministra-savetnika Zlatarića sa Visokim Komesarom Indije Menonom dana 13. decembra 1949. godine u rezidenciji Menona.

¹⁴ DASMIP, PA, 1949, f-90, 44453, Odluka o ratifikovanju trgovinskog ugovora između Indije i Jugoslavije.

¹⁵ DASMIP, PA, 1949, f-90, 41410, Pom. min. Bebler ambasadi u Londonu u vezi sa otvaranjem predstavništva u Indiji, 22. januar 1949. Bebler je tražio da se što pre otvori jugoslovensko predstavništvo u Indiji, da bi mogli da se razvijaju trgovinski odnosi sa Indijom, Pakistanom i Cejlonom.

U svojoj kineskoj politici, jugoslovensko rukovodstvo, podstaknuto ideološkom solidarnosti, a potom braneći principijelnost svoje politike pred nasrtajima sovjetske propagande, bilo je i ostalo jedan od najdoslednijih zastupnika interesa NR Kine u organima OUN-a, bez obzira na stanje u bilateralnim odnosima u tim trenucima. Koordinacija sa azijskim zemljama, kao što su Indija i Burma, doprinosila je detaljnijem poimanju karakteristika kineske politike. Jugoslovensko-kineski odnosi, dugo godina, bili su odnosi preko posrednika.

Bez obzira što je rukovodstvo KP Kine podržalo rezoluciju Informbiroa,¹⁶ jugoslovenska diplomatija brižljivo se spremala za tranziciju vlasti u Kini, kao i za sve one međunarodne implikacije koje će iz toga proisteći. Više od pola godine pre svečanog proglašenja NR Kine, Ministarstvo inostranih poslova je poslalo delegaciji FNRJ u UN-u telegram sledeće sadržine: „Ispitajte kakvi su izgledi za postavljanje pitanja Kine na dnevni red Asambleje. Ako postoje izgledi pripremajte materijal”.¹⁷ Ovo pokazuje da se pomno pratilo sve ono što se dešavalo na međunarodnoj sceni a ticalo se kineskog pitanja. Kada je 1. oktobra proglašena NR Kina, Jugoslavija je bila jedna od retkih zemalja, većinom socijalističkih, koje su odmah priznale Centralnu narodnu vladu u Peking. Ona je to učinila već 5. oktobra (telegram je poslat narednog dana).¹⁸ U nizu rezolucija koje su bile podnete Savetu bezbednosti tokom 1950. godine, kao i u kasnijim disku-

¹⁶ Centralni komitet KPK je 7. oktobra 1948. god. doneo „Rezoluciju o pitanju KPJ” u kojoj je podržao odluke Informbiroa i osudio jugoslovenski kontrarevolucionarni stav. Navodi pomenute rezolucije još jednom su potvrđeni u čuvenom članku Liu Šaočija „O internacionalizmu i nacionalizmu” 7. novembra iste godine, a u kome je još jednom napadnuta jugoslovenska anti-sovjetska delatnost koja je, kako je kineska strana smatrala, pretvarala Jugoslaviju u američku koloniju. *Renmin ribao* [Narodni dnevnik], 8. novembar 1948. Kao što se vidi iz kineskih dokumenata, u vreme odsustva zvaničnih kontakata sa Jugoslavijom, različite grupe ibeoavaca dolazile su u posetu NR Kini i imale su susrete sa najvišim rukovodiocima, naročito sa Liu Šaočijem. ZWD, dang hao: 109-00772-02(1), Liu Shaoqi fuzhuxi jiejian Nansilafu xinwen jizhe daibiaotuan de tanhua jilu [Zabeleška o razgovorima potpredsednika Liu Šaočija sa prijema delegacije jugoslovenskih novinara], 1. januar 1951 – 31. januar 1951.

¹⁷ DASMIP, PA, 1949, f-90, 43057, Šifrovani telegram III odeljenja delegaciji FNRJ u UN, 18. februar 1949.

¹⁸ Jugoslovensko Ministarstvo spoljnih poslova poslalo je telegram u Peking sa obaveštenjem o zvaničnom priznanju i pozivom da se uspostave diplomatski odnosi. Međutim, zbog opšteg stanja jugoslovensko-sovjetskih odnosa u to vreme, kineska vlada nikada nije odgovorila na ovaj poziv. Pre Jugoslavije, NR Kinu priznali su SSSR 2. oktobra, Bugarska 4, Rumunija 5. oktobra isto kada i Jugoslavija, Mađarska, NDR Koreja i Čehoslovačka 6. oktobra, Poljska 7, Mongolija 16, a Albanija tek 23. novembra. Kopija samog telegrama nije dostupna u jugoslovenskim arhivima, ali je autor video original u Arhivu kineskog MIP-a. ZWD, dang hao: 109-00414-03(1), 6. oktobar 1949; DASMIP, PA, 1949, f-99, 419956, Godišnji bilten jugoslovenske ambasade u Moskvi; Xie Yixian, *Zhongguo waijiao shi 1949–1979* [Istorija spoljne politike NR Kine 1949–1979] (Henan: Henan renmin chubanshe, 1998), str. 13. Međutim, međusobni odnosi se nisu pomerili sa mrtve tačke sve do sredine 1954. godine. Tokom 1953. bilo je pokušaja jugoslovenskih diplomata u Indiji, Bugarskoj i Mađarskoj da pozovu svoje kineske kolege na različite prijeme, ali je kineski MIP jasno stavio do znanja svojim diplomatama da hladno prihvate takve kontakte, te da ne prisustvuju bilo kakvim manifestacijama. ZWD, dang hao: 109-00414-01, jul–decembar 1953.

sijama u Generalnoj skupštini, Jugoslavija i Indija su gotovo identično glasale i bile pokretači mnogih konstruktivnih inicijativa.¹⁹ Time je otpočela druga faza u jugoslovenskim odnosima sa Azijom.

Tokom narednog perioda jugoslovenska aktivnost prema azijskim zemljama dosta se pasivizirala, uzajamne veze najviše su se razvijale kroz institucije OUN-a, gde se diskutovalo o svetskim problemima, kao što je npr. Korejski rat, ali i o zloslutnoj perspektivi da i Jugoslavija postane sledeća žrtva sovjetskog bloka. Tako, s jedne strane, možemo pratiti delovanje jugoslovenskog vrha koji se koncentrisao na akutne bezbednosne probleme, nastojeći da ih prevaziđe akcijom u UN-u, kao i ostvarivanjem bliske saradnje sa zapadnim silama u domenu vojne i ekonomske podrške,²⁰ dok su, s druge strane, u novootvorenim predstavništvima u Aziji pronicljivi analitičari razlikovali nijanse azijske politike i shvalili značaj i perspektive moguće saradnje sa tim zemljama.

Korejski rat je, više od bilo kog faktora, približio opšte stavove Jugoslavije i zemalja Azije i Afrike na svetskoj pozornici.²¹ Delujući kao nestalni član Saveta bezbednosti tokom 1950–1951, Jugoslavija je ostvarila blisku koordinaciju sa zemljama kao što su Indija i Egipat, koje su, kao i ona, bile izabrane za nestalne članove. Aleš Bebler, Benegal Rau i Mahmud Favzi, u mnogim ključ-

¹⁹ DASMIP, PA, 1954, f-100, pov. br. 18084, Naši stavovi u OUN prema pitanjima tretiranih u vezi sa NR Kinom; DASMIP, PA, 1957, f-106, pov. br. 27717, Pitanje predstavnika Kine u OUN; Jadranka Jovanović, *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama 1945–1953*, Beograd, 1985, str. 190–197. Na sednicama SB 13. januara, 1. avgusta, zatim na V i VIII zasedanju Generalne skupštine, Jugoslavija i Indija zajedno su glasale za prijem predstavnika NR Kine i izbacivanje predstavnika Tajvana, dok je na VII zasedanju Jugoslavija apstinirala od glasanja za odlaganje razmatranja ovog pitanja. Jugoslavija je januara 1951. god. odbila da podrži rezoluciju kojom je Kina imenovana za agresora u Korejskom ratu, ali je zato glasala za uvođenje embarga, pre svega jer nije želela da dalje antagonizuje zapadne zemlje oko pitanja koje nije bilo principijelno, dok je tadašnja ekonomska razmena Jugoslavije i Kine bila ravna nuli. Možda je jugoslovenski stav po pitanju prijema NR Kine u OUN najbolje oslikao Bebler rekavši: „Odsutstvo NR Kine ravno je sa moralnog gledišta odsutstvu nekoliko desetina drugih članica OUN.” Ili Kardelj na V zasedanju GS: „Dosledna stavu koji je vlada FNRJ uvek zauzimala, jugoslovenska delegacija najodlučnije podržava predlog indiske delegacije po pitanju prijema Kine u OUN... Jugoslavija zastupa ovaj stav... nezavisno od toga kakvo gledište ona ima u pogledu međunarodne politike NR Kine, a posebno njene politike prema Jugoslaviji” (podvukao J. Č.). Jugoslovensku politiku prema Kini, do uspostavljanja zvaničnih kontakata, možemo definisati u dve teze: 1) Vlada NR Kine je jedini legalni i stvarni predstavnik kineskog naroda i 2) Formoza (Tajvan) je neosporno sastavni deo kineske teritorije, ali to pitanje trebalo je rešiti mirnim putem, izbegavajući zategnutost koja bi mogla dovesti do nesagledivih posledica.

²⁰ Detaljno o jugoslovenskim odnosima sa zapadnim silama u ovom periodu u: Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu: Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Zagreb, 1988; Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: Jugoslovensko približavanje NATO-u*, Beograd, 2000; Lorejn Lis, *Održavanje Tita na površini: Sjedinjene Države, Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd, 2003.

²¹ Više o međunarodnoj politici u vezi sa Korejskim ratom, kao i o stavovima zemalja Azije i Afrike po tom pitanju u: William Stueck, *The Korean War: An International History* (Princeton: Princeton University Press, 1995). O kinesko-indijskim odnosima tokom Korejskog rata u: Zhang Minqiu, *Zhong Yin guanxi yanjiu (1947–2003)* [Studija o kinesko-indijskim odnosima (1947–2003)] (Beijing: Beijing daxue chubanshe, 2004), str. 7–9.

nim pitanjima koja su se ticala Koreje, ali i Kine, blisko su saradivali i usklađivali zajedničke stavove.²² Na taj način, jugoslovenska spoljna politika je ubrzano odbacivala ideološke stereotipe, uvidajući da su i bivše kolonijalne zemlje, čak i uz prisustvo uticaja nekadašnjih gospodara, nastojale da izgrade sopstveni konstruktivan stav prema gorućim svetskim problemima. S druge strane, zemlje Azije i Afrike postepeno su shvatale da Jugoslavija nije bila samo sovjetski satelit ili, posle raskida sa Moskvom, čuvar sovjetske ideologije, već zemlja koja sa njima deli određene principe i nastoji da ih zajedno i promovira.

Presudnu ulogu u definisanju jugoslovenske azijske politike odigrao je Josip Đerđa, idejni arhitekta povezivanja sa zemljama tog podneblja i dalekovidni posmatrač međunarodnih odnosa u Aziji.²³ Iako vrlo kratko na mestu ambasadora u Nju Delhiju (1950–1951), njegove analize i suptilna percepcija tamošnje situacije predstavljaju početak aktivnog jugoslovenskog poimanja aktuelnih pitanja svetske politike na tom prostoru i nastojanja da se iskoriste postojeće mogućnosti za spoljnopolitičko delovanje. U tom trenutku, posmatranje je bilo jugoslovenska politika na azijskom prostoru, ali je to bila samo uvertira za nastanak jedne jasno koncipirane i dinamično realizovane strategije.

Predavši akreditivne 24. aprila 1950, Đerđa se suočio sa vrlo komplikovanim zadatkom. Jugoslovensko-indijski odnosi, bez obzira na uspostavljanje di-

²² Dragan Bogetić, *Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost*, Beograd, 1990, str. 204–223; Jadranka Jovanović, *n. d.*, str. 49–50; Alvin Z. Rubinstein, *n. d.*, str. 33–34; Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1978, str. 122. Međutim, jugoslovenska saradnja sa Indijom u UN-u više je proisticala iz jednodušnog stava po pitanju međunarodnih problema nego iz zajedničkog ideološkog pogleda na svet ili se barem tako činilo jugoslovenskom političkom vrhu. Edvard Kardelj, tadašnji ministar spoljnih poslova, u izveštaju podnetom sa Petog zasedanja Generalne skupštine UN-a septembra 1950. god., o saradnji sa Indijom rekao je sledeće: „Mi smo često istupali zajedno sa Indijom, ali iz sasvim drugih pozicija. Indija stalno gura na sporazum velikih sila, to je, ustvari, neka vrsta Minhena. Otud, po bitnim pitanjima nijesmo išli skupa... Otud će politika Indije u perspektivi nama biti štetna.” (podvukao J. Č.) Darko Bekić, *n. d.*, str. 194. Ovakav Kardeljev stav govori nam da u vladajućem vrhu nije došlo do konačnog opredeljenja za aktivnu koordinaciju dejstava sa Indijom na svetskoj pozornici. Možda su ideološke premise još uvek odzvanjale u glavama jugoslovenskih rukovodilaca ili se zaziralo da Indija, nastupajući sa pozicija regionalnog stožera i potencijalne velike sile, nastoji da ostvari kompromis među blokovima koji ne bi uvek išao na ruku malih država, među koje je spadala i Jugoslavija. Verovatno je to bio razlog aluzije na Minhenu. Međutim, Josip Đerđa, prvi ambasador u Indiji, verovatno reagujući na ovakve Kardeljeve ocene, u svom izveštaju sa početka 1951. god. napisao je: „uprkos izvesne spoljašnje sličnosti sadašnje indiske politike sa Čembrlenovskom u Minhenu, takva politika danas ovde najbliža realnosti i da bi se uz izvesne korekture u formi mogla primeniti i za USA i OUN kao najpogodnija sa gledišta mogućih neposrednih rezultata.” DASMIP, PA, 1951, f-33, 42331, 28. januar 1951. Ovaj izveštaj upravo pokazuje veliku razliku između onoga što se mislilo i činilo u Jugoslaviji i onoga što su diplomate posmatrale i analizirale na terenu (prim. autora).

²³ Josip Đerđa (1913–1989) bio je prvi posleratni jugoslovenski poslanik i opunomoćeni ministar u Albaniji, tokom 50-ih bio je ambasador u Indiji i Egiptu, zatim dugogodišnji pomoćnik ministra spoljnih poslova, predsednik spoljnopolitičkog odbora Savezne skupštine, kao i njen potpredsednik. Ranko Petković, *n. d.*, str. 145–146.

plomatskih veza skoro dve godine ranije, nisu mnogo odmakli od svog početka. Pored nastojanja da se održe i dalje razvijaju krhki trgovinski odnosi između dveju zemalja, osoblje Ambasade suočilo se sa izazovnim zadatkom analize indijske spoljne politike i nastojanjem da se promoviše jugoslovensko spoljnopolitičko gledište.

Tokom svog mandata Đerđa je, prateći spoljnu politiku Indije, čak pro- ročki, ključnu ulogu dodelio kinesko-indijskim odnosima. U jednom od svojih prvih spoljnopolitičkih izveštaja, rezimirajući utiske o položaju dve zemlje u azijskoj politici, on je zaključio „da se odnosi između Indije i Kine razvijaju i u sadašnjim uslovima mogu razvijati u znaku rivalstva oko privlačenja i vezivanja brojnih azijskih zemalja uz sebe u cilju ostvarenja vodeće pozicije na ovom delu sveta... Izgledi za ishod ovog rivalstva ne mogu biti jasni, ali je sigurno jedno: da bi Kina mogla odneti pobeđu samo sa izmenjenom politikom prema SSSR-u s jedne strane i prema drugim azijskim zemljama s druge strane.”²⁴ Ovakve pretpostavke dobile su svoju zloslutnu potvrdu tokom krize u vezi sa ulaskom kineske armije na Tibet krajem 1950. godine. Jugoslovenska ambasada je izbliza pratila dešavanja na severnim granicama Indije, redovno izveštavajući o prepisci Delhija i Pekinga, napetoj atmosferi u indijskoj politici i društvu, kao i o mogućim međunarodnim implikacijama tog spora.²⁵ U svetlu regulisanja kinesko-indijskog spora, a možda pomalo iziritiran indijskom pasivnošću prema jugoslovenskim istupima, Đerđa je sredinom 1951. dao vrlo oštru ocenu Nehruove politike prema Kini i Koreji, ceneći je kao oportunističku i nimalo principijelnu.²⁶

²⁴ DASMIP, PA, 1950, f-34, 413893, Telegram Josipa Đerđe MIP-u, 16. jun 1950. Đerđa je dobro osetio perspektive potencijalnog kinesko-indijskog rivalstva u Aziji, ali i mogućnosti da Kina pokuša da ishod nadmetanja preokrene u sopstvenu korist. Upravo pre, tokom i posle rata Kine i Indije 1962. god., Peking je odlučio da revidira svoju politiku prema azijsko-afričkim zemljama, koristeći se raspadanjem sovjetsko-kineskog saveza. Te okolnosti dosta liče na Đerđinu pretpostavku da bi Kina u svom rivalstvu sa Indijom ostvarila uspeh samo promenjenom politikom prema Moskvi i azijskim zemljama (prim. autora). Tokom 1950. ili 1951. god., predviđao se moguću Nehruov put u Peking ili Moskvu (to se, ipak, nije dogodilo – prim. autora), pa je Ambasada predložila sledeće: „Možda ne bi bilo na odmet da i vi razmislite o takvom pozivu u svoje vreme, jer bi poseta bila od višestruke koristi.” Međutim, Ministarstvo nije reagovalo na ovakve Đerđine istupe. Odnosi sa Azijom i dalje su bili dosta pasivni. DASMIP, PA, 1950, f-34, 423850, Telegram Đerđe MIP-u, 14. oktobar 1950.

²⁵ DASMIP, PA, 1950, f-34, 420921, 28. oktobar 1950; 423842, 3. novembar 1950; 423768, 11. novembar 1950; 423998, 28. novembar 1950; 423876, 8. decembar 1950. Ipak, najznačajniji izveštaj je onaj od 26. novembra (423999) u kome se jugoslovenska diplomatija, po prvi put, susreće sa pitanjem nerešenih granica između Kine i Indije. Đerđa je nastojao da ukaže na perspektive tog problema, dajući pravilnu ocenu da će Indija nastojati da iskoristi pogranično pitanje kao polugu u svojoj spoljnoj politici, kako prema Kini tako i prema Zapadu. Vrlo detaljnu analizu nerešenog pograničnog pitanja u odnosima Kine, Indije i Burme Đerđa je napravio marta 1951. god. DASMIP, PA, 1951, f-69, 43596, 10. mart 1951.

²⁶ U ovom izveštaju on je napisao: „Nehru je... pokazao da on celu svoju ulogu po pitanju Kine i u Korejskom ratu po planu i svesno igra ne iz uverenja da ona odražava kinesku stvarnost, interese mira ili slično tome, na protiv, mora se zaključiti, da je Nehru, baš zato da bi mogao igrati ulogu nekog kineskog advokata s jedne strane i ulogu nekog mirotvorca u Korejskom

Uzimajući u obzir ovako žestoku analizu, Đerđin skori povratak u zemlju, kao i ne preterano veliku aktivnost indijskog ambasadora u Rimu i Beogradu Binaja Randžana Sena, jugoslovensko-indijski odnosi su se vrlo sporo razvijali ka konstruktivnijoj atmosferi i većoj međunarodnoj saradnji.²⁷

Međutim, uprkos izvesnoj inertnosti u odnosima sa Indijom, svoje prisustvo u Delhiju jugoslovenska diplomatija je vešto iskoristila za promociju odnosa sa zemljama jugoistočne Azije, a tu pre svega mislimo na Burmu. To su bile novooslobođene zemlje, značajnih potencijala, koje su tek tražile svoje mesto u azijskoj i svetskoj politici, definišući svoje nacionalne prioritete. Dijalog Jugoslavije sa ovim zemljama, a naročito sa Burmom, bio je dijalog ravnih ili, barem, diskurs u kome je Jugoslavija igrala ulogu uzora i repera domaće politike. Takav odnos dosta se razlikovao od odnosa sa Indijom, koja je pretendovala da postane velika sila i promoter novih spoljnopolitičkih principa. U Burmi su se presecali interesi regionalnih hegemoni, Indije i Kine, i sudarale ideološke koncepcije dvaju blokova. To je zemlja koja se oslanja na strateški osetljive oblasti juga Kine i istoka Indije, predstavljajući raskršnicu puteva između južne, jugoistočne i istočne Azije. Burma, pritisnuta između dva azijska džina, a istovremeno tražeći u toj formuli svoj zasebni politički put, u mnogo čemu je podsećala na Jugoslaviju, ukleštenu između blokova, koja je stvarala samobitnu poziciju u svetskoj politici. Rangun je postao osmatrački punkt jugoslovenske spoljne politike ka Kini, ka Vijetnamu, ali i ka samoj Indiji. Jugoslavija je svoju aktivnu fazu spoljne politike u Aziji pronašla u Burmi, a ne u Indiji, a još manje u Kini. Upravo je takva aktivnost skrenula pažnju velikih sila na jugoslovensku dimenziju azijskih pitanja i naterala ih da uzmu u obzir i ovaj faktor međunarodnih odnosa.

Kako u vezi sa Indijom, Josip Đerđa je i u vezi sa Burmom odigrao ključnu ulogu. On je bio prvi akreditovani jugoslovenski ambasador u Burmi, iako je dužnost obavljao iz Delhija. Još pri prvim razgovorima sa burmanskim ministrom spoljnih poslova u oktobru 1950. oko uspostavljanja diplomatskih odnosa, Đerđa je u tom činu video priliku da se unaprede odnosi sa čitavim

ratu s druge strane, učinio sve što je bilo u njegovoj moći da bi došlo do takve situacije, kakva je ona danas oko Koreje i Kine, jer samo u takvim odnosima i situaciji on može da diže svoju cenu, da gomila svoj moralni i politički kapital i ostvaruje poneki od svojih materijalno-teritorijalnih interesa za veliku Indiju." DASMIP, PA, 1951, f-33, 48043, Šifrovani telegram Đerde MIP-u, 3. jun 1951; AJBT, KMJ, I-3-b/294.

²⁷ Ambasador Sen se trudio da što više upozna Jugoslaviju i nastojao je da doprinese daljoj promociji uzajamnih odnosa, ali su ga fizička izmeštenost u Rimu, nedostatak osoblja u Beogradu, kao i ograničena zainteresovanost indijske vlade za ovaj prostor, u mnogo čemu sputavali u njegovoj misiji. On je bio ambasador akreditovan u Jugoslaviji 1950–1951. i 1952–1954, u međuvremenu kratko službujući u Vašingtonu. S druge strane, Jugoslavija je za četiri godine promenila četiri značajna ambasadora u Delhiju. Ova činjenica jasno pokazuje da je Beograd više pažnje poklanjao odnosima sa Delhijem nego što je to bilo obratno. Ipak, Senova delatnost u Jugoslaviji nije bila bez ikakvih rezultata, pa je Menon, sekretar indijskog MIP-a, saopštio Đerđi da se Senovi materijali čitaju i koriste u planskoj komisiji Ministarstva. DASMIP, PA, 1951, f-33, 41368, 27. avgust 1951.

regionom.²⁸ Zaoštavanje sukoba u Indokini i perspektiva uspostavljanja veza sa Vijetnamom uticali su na Ambasadu u Delhiju da još jedanput pokrene pitanje otvaranja misije u Burmi: „uspostava male ekspoziture naše Ambasade preko samo jednog inteligentnog čoveka u Rangunu bila [bi] od najveće pomoći za orijentaciju u gornjim pitanjima i možda za uspostavu izvesne veze, jer je Rangun najisturenija tačka prema Kini i Vijetnamu”²⁹ (podvukao J. Č.). Krajem te godine, Đerđa je vraćen nazad u zemlju, a na njegovo mesto trebalo je da stupi Jože Vilfan.³⁰

²⁸ U izveštaju o uspehu pregovora sa burmanskim ministrom, Đerđa je naveo: „Čini mi se da je ovim otvoren put za isposlovanje agremana za Indoneziju.” DASMIP, PA, 1951, f-33, 4332, 26. oktobar 1950. MIP je u decembru prihvatio da Đerđa bude i ambasador u Burmi. DASMIP, PA, 1950, f-105, 423559, 26. decembar 1950. On je akreditivne predao u martu 1951. god., obaveštavajući Ministarstvo o uspehu posete, kao i o perspektivama jugoslovenskog prisustva u Burmi: „Juče sam se vratio iz Burme gde sam primljen vrlo dobro – gde je predaja akreditiva službeno i u javnosti primljena kao znatan politički uspeh Vlade i zemlje... I službeni i štampa izrazili želju da se učini korak dalje proširenju trgovačkih i drugih veza. Nakon svega imam čvrst utisak da u očima Burmanaca Jugoslavija po ugledu Maršala i svojoj politici stoji u redu samo nekoliko velikih zemalja... I MIP i socijalisti pokušali ispitati moj interes za dodir sa Kinezima i Vietnamom, na šta sam odgovarao najopreznije, prepuštajući njima inicijativu, jer su zapadnjaci moj dolazak i svaki pokret pratili sa podozrenjem neskrivajući izvesno uznemirenje radi naše pojave. Do dodira nije došlo, ali je uvek moguće.” (podvukao J. Č.) Zatim dalje u izveštaju sledi da Indija, zapadnjaci i Kina intrigiraju protiv vlade, koristeći oružanu pobunu komunista i nacionalne manjine Karenaca, dok Burma, sa svoje strane, nastoji da nađe treći put okupljanjem azijskih i vanazijskih zemalja – „Pri tome u Burmi mnogo polažu na odnose sa nama i koriste se našim iskustvom.” Đerđa je preporučio da se pošalje otpravnik poslova u Rangun, podupirući tu činjenicu izjavom: „Imamo vrlo mnogo dobrih prijatelja koji bi se, prepušteni sami sebi, uskoro mogli naći u situaciji da počine i poneku težu grešku ili dožive teže poraze.” AJBT, KMJ, I-3-b/157, 7. mart 1951; DASMIP, PA, 1951, f-68, 42987. Ovo je bio poziv da se povede politika aktivnog prisustva u Burmi i Aziji.

²⁹ AJBT, KMJ, I-3-b/157, 15. maj 1951; DASMIP, PA, 1951, f-68, 43205. Ho Ši Minov predstavnik u Rangunu redovno je slao materijale na adresu Jugoslovenske ambasade. U njima nije bilo napada na Jugoslaviju, iako je Vijetnam odbio jugoslovensko priznanje februara 1950. god. Smatralo se da je Kina izvršila pritisak na Ho Ši Mina da donese takvu odluku. Darko Bekić, *n. d.*, str. 141–144. Više o kinesko-vijetnamskim odnosima u ovom periodu u: Qiang Zhai, *China and the Vietnam Wars 1950–1975* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2000), 1. i 2. poglavlje. Jugoslovensko priznanje, osim što je smatrano proleterskom dužnošću, verovatno je bilo reakcija na Staljinovo priznanje Ho Ši Minovog režima. Ilya V. Gaiduk, *Confronting Vietnam: Soviet Policy toward the Indochina Conflict 1954–1963* (Washington D. C., Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 2003), str. 5.

³⁰ Prema Đerđinom svedočanstvu, njegove aktivnosti u Aziji nisu naišle na plodno tle u Jugoslaviji, jer je spoljna politika bila, uglavnom, okrenuta ka saradnji sa zapadnim zemljama: „Kada sam u siječnju 1952. godine usmeno referirao satima i satima na raznim mjestima o tome što sam vidio i ‘otkrio’ u Indiji i Južnoj Aziji naišao sam na ne male rezerve i nevjericu... Najbolje je to raspoloženje izrazio sam drug Tito koji me je poslije mog dugog izlaganja potapšao po ramenu i rekao: Đerđa, sve je to dobro, čak vrlo dobro – ako je tako!” Ovome se pridružio i Kardelj, prema Dedijerovom svedočanstvu, rekavši za mogućnost povezivanja sa Indijom: „Kombinacije koje se kod nas razvijaju, a koje predstavljaju veliku iluziju, pored ostalog su na pr. i takve da stavljaju u kombinaciju Jugoslaviju i Indiju. Videnje da Indija vodi demokratsku politiku nerealno je, jer to i nije nikakva politika, pošto je Indija jedna od najzaostalijih država koja se ne želi gotovo nikome zameriti. Kad god na njih izvrše pritisak – oni kapituliraju.” Međutim, Dedijer na drugom mestu u „Novim prilogima...” navodi sasvim oprečne

Po dolasku na novu dužnost krajem februara 1952, Vilfan se u Delhiju suočio sa podeljenim mišljenjima o Jugoslaviji u indijskom vrhu. Iako, generalno, stav prema Jugoslaviji nije bio negativan, inicijative sa indijske strane bile su malobrojne ili su se svodile na analiziranje jugoslovenskih stavova prema Indiji.³¹ Kao i u prethodnom periodu, osoblje Ambasade pridavalo je osobit značaj kinesko-indijskim odnosima, ali je i Ministarstvo inostranih poslova nastojalo da pažljivo prati njihove analize i pruža sopstvene komentare. Uz pomenute aktivnosti i nastojanje jugoslovenske diplomatije da razvije svoje regionalno prisustvo (jačanje kontakata sa Nepalom), ipak se ova politika može okarakterisati kao niz bilateralnih odnosa, bez nastojanja da se veze sa ovim zemljama transformišu u nekakvu novu političku grupaciju u međunarodnim odnosima.³²

komentare: „Kardelj... bio je neobično impresioniran ovom analizom Josipa Đerde. Prekinuo je daljnju diskusiju i pozvao Tita specijalnim telefonom, rekavši da je Josip Đerda izašao sa neobično originalnim idejama o našoj spoljnoj politici. Tito ih je odmah pozvao na razgovor o toj ideji nesvrstanosti.” Darko Bekić, *n. d.*, str. 319–320. Ali, pošto Bekić nije mogao konsultovati domaće arhive, do razrešenja ove diskrepancije nije ni moglo doći. Ipak, jedan dokument iz Titovog arhiva može nam sugerisati kako je spoljna politika gledala na Aziju posle Đerđinog mandata. Taj dokument je zabeleška o razgovoru Kardelja i Vilfana pred njegov odlazak u Indiju. Ova zabeleška detaljno analizira sve aspekte indijske spoljne politike i daje jasne direktive novom ambasadoru: 1) navaljivati na Indiju za podršku na konkretnim pitanjima, 2) raditi na izmeni političkih, kulturnih i ekonomskih ličnosti, organizovati posetu jedne naše grupe Indiji (Đilas ili Moša), 3) po Kašmiru produžićemo dosadašnji stav – izbegavanje stavova, 4) imamo interes da razvijemo odnose sa Indijom što više moguće, 5) premestiti Mesarića za Bombaj, pretvoriti Tanjug u informacioni centar, 6) održavati veze sa svim partijama, produžiti sa socijalistima, međutim, ne davati im nikakvu prednost, 7) pratiti Kinu, pokušavati kontakte bez nametanja, sakupljati podatke. Uz ove direktive data su i dodatna uputstva: 1) analizirati naročito ekonomske podatke Kine, po mogućnosti njihov plan razvitka, analizirati njenu spoljnu trgovinu – vezivanje za koju sferu?, 2) **Kineska politika će biti odlučujuća za Aziju**, 3) Ho Ši Min (podvukao J. Č.). AJBT, KPR, I-5-b, Indija, str. 4–5. Ovakva detaljna analiza, kao i vrlo precizna uputstva ministra spoljnih poslova ambasadoru koji ide na novu dužnost mogu nam nesumnjivo ukazati da je Jugoslavija u ovom periodu počela kreirati jedan sistematičan i koherentan pristup Indiji i azijskim problemima. Iako nam gorepomenuta svedočanstva nude protivrečnu sliku, ovakav zvaničan dokument sa vrlo jasnim uputstvima, a iz ličnog arhiva šefa države, govori nam da se početkom 1952, a ne tokom 1954. kako je to bilo opšteprihvaćeno, počela uobličavati aktivna faza u odnosima sa Azijom. Đerđa je, ipak, izveo revoluciju u jugoslovenskim odnosima sa Azijom (prim. autora).

³¹ Tokom Vilfanovog razgovora sa Nehruom prilikom predaje akreditiva, indijski premijer se u dužem razgovoru više zadržao na analizi unutrašnjih prilika u zemlji nego što je pokazao nekakav interes za jugoslovensku situaciju. DASMIP, PA, 1952, f-35, 43117, Zabeleška o poseti kod Džavaharlal Nehrua 21. februara 1952, 22. februar 1952. Međutim, u razgovoru sa zamenikom ministra spoljnih poslova Keskarom, Vilfan se, po prvi put, susreo sa povećanim interesovanjem za jugoslovensku politiku. Keskar je otvoreno naveo zašto Indija želi da što bolje upozna Jugoslaviju. Prvo, Jugoslavija je jedina zemlja koja izgrađuje socijalizam i dozvoljava neposredno posmatranje svojih mera i drugo, Jugoslavija ima najneposrednije iskustvo sa SSSR-om i njegovim metodama; jugoslovensko iskustvo može najbolje poslužiti u polemici protiv sovjetskih agenata. Izražena je i želja za razmenom različitih organizacija. DASMIP, PA, 1952, f-34, 43654, 17. mart 1952. Ovo pokazuje da se percepcija značaja Jugoslavije u međunarodnim odnosima vrlo sporo menjala (prim. autora).

³² Jugoslavija je, u to vreme, svoju diplomatsku inicijativu usmerila na razvoj odnosa sa zapadnim silama, tako da bi pokušaj neke odvažne akcije na azijskom prostoru mogao poremetiti

Međutim, ključni bilateralni odnos u tom periodu bio je onaj sa Burmom. Burmanski zvaničnici, često diktirajući tempo uzajamnih odnosa, nastojali su da se što tešnje povežu sa Jugoslavijom, kako na političkom tako, naročito, na vojnom planu. I Vilfan je, kao i Đerđa, insistirao da se što pre otvori ambasada u Rangun, jer on nije uvek mogao neposredno pratiti situaciju u Burmi.³³ Veliki prodor u burmansko-jugoslovenskim odnosima ostvarila je poseta vojno-političke delegacije Jugoslaviji, na čelu sa ministrom spoljnih poslova U Čo Njenom.³⁴ Misija dobre volje trajala je od 24. juna do 22. jula i predstavljala je potpuni uspeh u međusobnim odnosima. Civilni deo misije proučavao je ekonomske i administrativne prilike u Jugoslaviji, dok je vojni deo posetio vojne škole, jedinice i druge vojne ustanove. Na kraju posete, Tito je obećao da će Jugoslavija, uprkos teškom položaju, odvojiti nešto lakog oružja i municije za burmansku armiju.³⁵ Neposredan rezultat ove posete bila je odluka da se otvori posebna ambasada u Rangun i da se tamo pošalje Dobrivoje Vidić kao ambasador (akreditivne je predao u decembru).

Vojna saradnja je činila najznačajniji deo odnosa sa Burmom. Politička situacija u Burmi bila je veoma teška. Na severu zemlje bile su pobune najrazličitijih grupa – komunisti, ostaci jedinica Guomindanga, kao i karenski pobunjenici. Slabo naoružana burmanska armija nije mogla da se nosi sa ovakvim izazovima i bila joj je neophodna nova oprema. Tada je na scenu stupila Jugoslavija. Isporukama oružja Burmi Jugoslavija se direktno uključila u hladni rat u Aziji, istovremeno izazivajući povećani interes svih velikih sila koje su delovale na tom prostoru.³⁶ Na taj način je otpočela aktivna faza jugoslovenske politike u Aziji.

nesmetani dotok ekonomske i vojne pomoći. Izbegavanje formalizovanja odnosa sa azijskim i afričkim zemljama na multilateralnom nivou iskazao je sam Tito u razgovoru sa delegacijom Socijalističke partije Indije: „Ja mislim da formalno stvoriti treći blok ne bi sada još bilo celishodno i da je bolje raditi na zbližavanju i na koordinaciji u Ujedinjenim nacijama u raznim pitanjima koja su od zajedničkog interesa. Inače imali bismo i jedne i druge, tj. oba bloka protiv sebe, a to bi nam moglo teško naškoditi. Reakcija oba bloka bila bi vrlo oštra.” DASMIP, PA, 1952, f-35, 410760, Zabeleška o razgovorima Maršala Tita sa delegacijom SPI, 29. maj 1952, str. 7.

³³ DASMIP, PA, 1952, f-14, 46117, Šifrovano pismo Vilfana MIP-u, 1. maj 1952.

³⁴ DASMIP, PA, 1952, f-14, 47496, Zabeleška o razgovoru sa burmanskim ambasadorom u Indiji 18. maja 1952. Uz ministra spoljnih poslova, delegaciju je trebalo da čine zamenik komandanta burmanske armije, zamenici komandanta mornarice i vazduhoplovstva, član planske komisije U Hla Maung, kao i još neka lica dodeljena misijama u Evropi.

³⁵ DASMIP, PA, 1952, f-14, 411307, Šifrovano pismo MIP-a ambasadi u Delhiju, 24. septembar 1952. Prilikom odlaska, Burmanci su više puta izjavili da bi želeli da svoje ljude pošalju na obuku u Jugoslaviju, umesto u Veliku Britaniju, pošto su smatrali da bi se tu vaspitavali u zdravom duhu. U decembru je jugoslovenska vojna delegacija otišla u prijateljsku posetu Burmi da bi spremila teren za buduću intenzivnu vojnu saradnju. DASMIP, PA, 1952, f-14, 415446.

³⁶ Komuniste u Burmi činile su dve grupe – bela i crvena zastava, odnosno popularno nazvani kominformovci i trockisti. Bela zastava bila je deo Antifašističke lige, ali ju je 1948. napustila i organizovala pobunu, dok je crvena zastava još ranije otpočela oružane akcije. Uskoro se i

Prvi kontakt između dveju zemalja, a po pitanju nabavki oružja za burmansku armiju, ostvaren je preko predstavništava obeju zemalja u Pakistanu. Tada je burmanski diplomata bio zamoljen da „uspostavi vezu sa Jugoslavijom i dobije podatke o tome da li je Jugoslavija u mogućnosti, i ako jeste da li je voljna, da izvrši za burmansku vojsku isporuke izvesnih količina municije, koje su ovoj hitno potrebne”.³⁷ Ipak, jugoslovenska strana je tek početkom 1953. godine odlučila da pokrene pitanje sklapanja trajnih aranžmana sa Burmom.³⁸ Pored toga, jugoslovenski predstavnici su aktivno podupirali zahteve Burmanaca u UN-u u vezi sa osudom i suprotstavljanjem GMD agresiji u Burmi.³⁹ Od septembra 1953, pa u narednim mesecima, započela je intenzivna isporuka velikih količina artiljerijskih oruđa (brdski topovi B-1, 76 mm), minobacača, plamenobacača, mina, kao i desetina hiljada komada municije svih kalibara.⁴⁰ Jugoslovenska vojna

dobrovoljačka armija odmetnula od vlade, dok je i narod Kareni, nezadovoljan svojim autonomnim statusom, takođe, podigao pobunu. Sredinom 1949. god., u Burmi je bilo 36 hiljada pobunjenika svih boja, kao i 12 hiljada odbeglih pripadnika Guomindanga. Vlada, pritisnuta sa svih strana, nije mogla da izađe na kraj sa pobunom, a spolja joj niko nije bio spreman pomoći. Tek od kraja 1953. god. situacija se preokrenula i to upravo zahvaljujući isporukama jugoslovenskog oružja. AJBT, KPR, I-2/4-2, Elaborat „Burma”, novembar 1954, str. 23–26. Iza ovih pobuna stajali su interesi mnogih strana. Guomindangove trupe tajno su pomagane od Tajvana i SAD-a da bi uznemiravale NR Kinu. Burmanski zvaničnici su sumnjali da Kina podržava komuniste bele zastave, obučava burmanske emigrante, ali da ima i nekih veza sa Karenima koji su nastanjeni i u južnoj Kini. Indija, zabrinuta zbog toga što su asamski pobunjenici imali uporišta i u Burmi, nastojala je svim sredstvima da veže za sebe burmanske vlasti. Svojim aktivnim učešćem u podršci burmanskoj vladi, Jugoslavija je odmeravala snagu svog uticaja sa ostalim igračima u ovom sukobu (prim. autora).

³⁷ AJBT, KMJ, I-3-b/157, Izveštaj ambasade u Karačiju, 21. januar 1952. Iako su zvanične veze između dveju zemalja održavane preko ambasada u Delhiju, burmanski zvaničnici su, po ovom pitanju, odlučili da kontakt ostvare u Pakistanu. Možemo pretpostaviti da je Burma želela da ovakve razgovore vodi na terenu koji je bio van domašaja Indije. Ovo samo pokazuje koliko su isporuke vojnih materijala Burmi bile stvar od najveće poverljivosti (prim. autora).

³⁸ DASMIP, PA, 1953, f-15, 41426, Razgovori vođeni na prijemu kod predsednika republike u čast Atlija, 7. januar 1953. Vidić se pojačano interesovao za promene u statusu britanske vojne misije u Burmi, koja je rukovođila vojnom pomoći. Britanci su bili ubeđeni da Burma neće kidati vojne veze kada joj je pomoć najviše potrebna. Ovakve okolnosti Vidić je iskoristio da burmanskom predsedniku ukaže na potrebu nabavke naoružanja, rekavši „da smo razvili sopstvenu ratnu industriju, kao i da smo spremni da u tom pogledu pomognemo Burmi prodajom oružja”. Jugoslavija je tada bila primalac i britanske vojne pomoći u okviru tripartitnog aranžmana sa SAD, VB i Francuskom, dok je, na drugom kraju sveta, ona nastojala da iskoristi slabost britanskih vojnih pozicija i ostvari prodor sopstvene vojne industrije (prim. autora).

³⁹ DASMIP, PA, f-99, 46246, Analiza misije FNRJ u UN: Kuomintanška agresija protiv Burme, 8. maj 1953. Ministar spoljnih poslova Burme se zahvalio na podršci Jugoslavije u UN, kao i „za dobrotu i simpatije koje je pokazala prema nama”. Takođe, on je naglasio: „Veze između Jugoslavije i Burme razvijaju se i postaju sve jače i u pomoći gospodina Matesa [ambasador u UN] mi vidimo manifestaciju prijateljskih osećanja koja postoje između naša dva naroda.” DASMIP, PA, f-99, 47372, 20. maj 1953.

⁴⁰ DASMIP, PA, 1953, f-15, 416496, Otravnik poslova u Rangunu Živadin Simić, inače dugogodišnji bliski saradnik Aleksandra Rankovića, izvestio je da su Burmanci odlučili da se, nezadovoljni uslugama drugih zemalja, preorijentišu na saradnju sa Jugoslavijom, ne samo na planu naoružavanja već i svestrane obuke svog vojnog kadra (decembar 1953).

pomoć ne samo da je učvrstila odnose sa Burmom već je prinudila i druge zemlje da pokušaju da ostvare svoje vojne interese.⁴¹ Aktivna politika je sistematski realizovana.

Uprkos misiji dobre volje, sa Rodoljubom Čolakovićem na čelu, koja je krajem 1952. posetila Indiju i poseti Đilasa i Beblera, na njihovom putu ka Burmi početkom 1953, gde su učestvovali na zasedanju Azijske socijalističke konferencije, jugoslovensko-indijski odnosi još uvek nisu bili dosegli tačku sprovođenja aktivne i konstruktivne saradnje.⁴² Tom procesu nije mnogo pomoglo ni jugoslovensko približavanje NATO-u i sklapanje Ankarskog sporazuma sa Grčkom i Turskom, februara 1953. godine.⁴³ Indija, inače sumnjičava prema približavanju jednom od blokova, nije blagonaklono gledala na Balkanski sporazum, a to, pre svega, zbog činjenice sve jačeg vojnog povezivanja Turske i

⁴¹ U šifrovanom pismu, novi ambasador u Burmi Krsto Bulajić, izveštava: „nekoliko zemalja ponudilo Burmi vojne stručnjake među kojima Zapadna Nemačka, Belgija, Holandija, Indija i Izrael... Prošle nedelje Savet za narodnu odbranu održao sastanak na kome je U Nu rekao da se ne može računati na užu vojnu saradnju ni sa jednom velikom zemljom, već se treba osloniti na male zemlje i naveo na prvom mestu Jugoslaviju i druge (Izrael, ako ima uslova za to).” Uz to, on naglašava da Britanci na sve načine nastoje da sačuvaju status svoje vojne misije, kao i ugovore, ali da je to Burma odbila i ponudila zaključenje novih sporazuma, jer su Britanci, za razliku od Jugoslovena, odugovlačili sa isporukama. DASMIP, PA, 1954, f-13, 4513, 9. januar 1954. Takođe, u jednom prethodnom izveštaju, Bulajić je smatrao da bi kroz vojnu saradnju sa Burmom „stvorili jedno pogodno tržište za našu vojnu industriju, a preko Burme verujem daleko lakše i u Indoneziji.” Jugoslavija je, preko Burme, nastojala da stvori i učvrsti svoje regionalne pozicije. DASMIP, PA, 1954, f-13, 4138, Šifrovano pismo Bulajića SIP-u, 27. decembar 1953. Kako se može videti iz detaljnih kineskih izveštaja napravljenih par godina kasnije, Kineska ambasada u Rangun, iako nije mogla dobiti sve pojedinosti oko ovakvih aranžmana, od samog početka je pomno pratila nastanak jugoslovensko-burmanske vojne saradnje. Ovo samo potvrđuje činjenicu da je jugoslovenska politika prema Burmi bila uzimana u obzir u kreiranju politike najznačajnijih regionalnih sila. ZWD, dang hao: 105-00907-01(1), Mianidian yu Nansilafu de junshi guanxi [Vojni odnosi Burme i Jugoslavije], 12. decembar 1958.

⁴² AJBT, KPR, I-2/4-1, Elaborat „Indija”, novembar 1954, str. 248–249; Alvin Z. Rubinstein, *n. d.*, str. 40–42, 47–48. Misija dobre volje iskorišćena je od Indusa za pravdanje sopstvene misije u NR Kini, kao i za suzbijanje domaćih kominformovaca. Ipak, jugoslovensko učešće na Azijskoj socijalističkoj konferenciji predstavljalo je značajan iskorak u odnosima sa levim partijama u Aziji, kao i u promovisanju jugoslovenskog ideološkog i društvenog modela. Ova konferencija predstavljala je pionirski pokušaj burmanske vlade da promoviše sopstveni model neutralnosti i koegzistencije na multilateralnom nivou. Međutim, kako je to primetio jedan američki analitičar, Zapad je apsolutno prevideo veliki značaj u približavanju jugoslovenskih i azijskih, pre svega burmanskih, idejnih koncepcija, a sve to još za Staljinovog života. Frank N. Trager, „Burma’s Foreign Policy 1948–1956: Neutralism, Third Force and Rice”, *The Journal of Asian Studies*, vol. 16, no. 1 (Nov., 1956), str. 93–95.

⁴³ Više o uzrocima i posledicama sklapanja Balkanskog pakta Jugoslavije, Grčke i Turske 1953–1954. u Dragan Bogetić, *n. d.*, str. 141–154; Darko Bekić, *n. d.*, str. 488–512, 643–649; kao i u opširnoj uvodnoj studiji za zbornik dokumenata *Balkanski pakt 1953/1954*, Beograd, 2005, str. 9–133. Inače, Kina je preko ambasade u Bugarskoj, oslanjajući se na obaveštajne podatke Sovjetskog Saveza i satelita, pratila dešavanja u Jugoslaviji, Grčkoj i Turskoj, kako na unutrašnjem planu tako i na trilateralnom nivou, često uzimajući u obzir povećanu vojnu koordinaciju između tri balkanske zemlje, čak pre formalnog sklapanja Ankarskog ugovora februara 1953. god. ZWD, dang hao: 109-00226-02(1), 1. januar 1952 – 31. decembar 1952.

Pakistana u sveobuhvatnoj američkoj strategiji otpora Sovjetskom Savezu.⁴⁴ Zato jugoslovenski savez sa Turskom, makar i odbrambeni, nije predstavljao pozitivan podsticaj u odnosima sa Delhijem, uprkos tome što je potpredsednik države Radhakrišnan posetio Jugoslaviju u julu 1953.⁴⁵

U dosta negativnom tonu, Gojko Nikoliš, novi ambasador u Indiji, predstavio je jugoslovensko-indijske odnose. Osim idealizovanja prijateljstva između dveju zemalja, glavni uzrok međusobnog nerazumevanja on vidi u nesposobnosti jugoslovenske diplomatije da objasni karakter svojih odnosa sa SAD-om, kao i da se jasno i nedvosmisleno distancira od agresivne američke politike u Aziji. Nikoliš je smatrao da Jugoslavija u Indiji, prvenstveno, ima problem sopstvenog kredibiliteta. Istovremeno on nije pošteo kritike ni pasivnost i nezainteresovanost indijske politike prema sve aktivnijim istupima Jugoslavije u svetskoj politici.⁴⁶ Međutim, u kontrapismu Vilfan je nastojao da hladnije glave analizira ovo pitanje, videći ključ čitavog problema u osnovnim karakteristikama indijske politike distanciranja od blokova, koja je svoje približavanje Jugoslaviji posmatrala u kontekstu odnosa sa Moskvom, a ne sa Vašingtonom. Ipak, i taj nesporazum Vilfan je više vezivao za šire slojeve u Indiji nego za političku elitu.⁴⁷ Problem u jugoslovensko-indijskim odnosima je postojao, ali se on manifestovao u pitanju dalje realizacije, a ne u suštinskim karakteristikama tog odnosa.

I pored brojnih poseta koje su usledile, ključni prodor u odnosima sa Indijom postignut je tokom 1954. godine. Tada je Jugoslavija, svojom aktivnom politikom prema Burmi, značajno uznemirila političke duhove među burmanskim susedima, jasno stavljajući do znanja da se više ne sme ignorisati njena uloga u azijskim procesima. Međutim, na ruku jugoslovenske spoljne politike, osim postepenog otopljanja odnosa sa Moskvom, išla je i potpuno nova faza u od-

⁴⁴ Više o vezama SAD-a i Pakistana u tom periodu, kao i o američkim planovima o strateškom povezivanju prostora od Turske do Pakistana u: Robert J. McMahon, *n. d.*, str. 154–188.

⁴⁵ U razgovoru sa Kočom Popovićem, državnim sekretarom za inostrane poslove, ambasador Sen je istakao da mu je jasno da Balkanski sporazum nije nalik na ostale regionalne saveze i izrazio nadu da će indijski zvaničnici to i razumeti, ali je, isto tako, primećeno da indijska javnost gaji veoma negativan stav prema ovakvim sporazumima. AJBT, KPR, I-5-b, Indija, Zabeleška o razgovoru Državnog Sekretara za inostrane poslove druga Koče Popovića sa indiskim ambasadorom g. B. R. Sen-om 3. aprila 1953; DASMIP, PA, 1953, f-37, 410445, Poseta Radhakrišnana Jugoslaviji 22–26. jula 1953.

⁴⁶ Nikoliš je jasno naveo glavni zadatak jugoslovenskog delovanja u Indiji i Aziji: „Ako nam je stalo da osvojimo jače pozicije ovdje moramo ići linijom prilagodavanja naše taktike Indiji i Aziji uopšte. Moramo biti elastični do te mjere da se što širom površinom dodirnemo sa gledištima koja vladaju u ovom delu svijeta, a da ostanemo samo toliko kruti koliko je potrebno da ostanemo vjerni osnovnim principima naše spoljne politike... Potrebno je ovdje podvrgavati oštroj kritici agresivne poteze SAD u Aziji.” AJBT, KPR, I-5-b, Indija, DSIP-ov pregled materijala iz Indije: Iz pisma druga Nikoliša, 14. avgust 1953.

⁴⁷ AJBT, KPR, I-5-b, Indija, Osvrt na materijale iz Indije. Iako se autor ovog osvrtu nije potpisao, na osnovu sadržaja vidimo da je to Vilfan. On implicitno kazuje da je Nikoliševo nerazumevanje indijske politike blisko skopčano sa specifičnim načinom funkcionisanja indijske birokratije, naročito njihovom rezervisanošću i krutošću.

nosima Indije i Burme sa NR Kinom, i to ne samo na dnevnopolitičkom planu već, pre svega, u formulisanju ključnih principa miroljubive koegzistencije, koji će i Jugoslaviji omogućiti radikalni prelaz u novu fazu svog međunarodnog delovanja.

Summary

Yugoslavia and Asia (1947–1953)

Key words: Yugoslavia, Asia, China, India, Burma

The aim of this paper is to present the evolution of early relations between Yugoslavia and the major states in East, South and Southeast Asia, implying primarily China, India and Burma, using archive materials from the main domestic archives and, for the first time, recently declassified sources of the Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the PR of China. The timeframe of the paper encompasses the period between 1947 and establishment of diplomatic relations with the Republic of China, which can be considered the first serious contact of Yugoslav diplomacy with the main Asian states, and 1954, which was crowned by extremely successful visit of Josip Broz Tito to India and Burma, as well as establishment of formal diplomatic relations with the PR of China in January 1955. Monitoring the activity of Yugoslav diplomacy through three main stages (revolutionary, observational and active), this paper provides a detailed analysis of bilateral relations of the socialist Yugoslavia with the mentioned three Asian states. In fact, analyzing all the details of ideological and political relations that were developing with Asian partners in all fields, or were limited by certain external factors (adverse influence of the Soviet-Yugoslav conflict on Chinese-Yugoslav relations), we can clearly review all the details which contributed that Yugoslavia and its leadership choose the mentioned countries as the main partners in their strategic choice of the course toward the non-engagement and peaceful coexistence policy.

UDK 327(497.1:5)''1947/1953''(093.2)
327.55(497.1)''1947/1953''(093.2)